

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษายุทธศาสตร์การดำเนินงานการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านนาฝาย ตำบลหัวเรือ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ในประเด็นที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1.1. แนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียง

1.2. แนวคิดด้านการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

1.3. แนวคิดด้านการพัฒนา

2. บริบทบ้านนาฝาย

3. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนในชนบท

3.2 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

3.3 ทฤษฎีภาวะผู้นำ

3.4 ทฤษฎีการแพร่กระจาย

3.5 ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียง

1.1.1 ความหมายและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

ในแผนพัฒนาฉบับที่ 9 ได้อัญเชิญ “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาใช้ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะชี้ถึงแนวการใช้ชีวิต และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับสังคมประเทศ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวหน้าทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ แนวความคิดนี้ได้ให้ความหมายของความพอเพียงโดยหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิด

จากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และ ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำความรู้ต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ซึ่งในแผนพัฒนาฉบับที่ 9 ได้กล่าวถึงการพัฒนาไปสู่ความมีคุณภาพที่เน้น “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” การพัฒนาสู่ “สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้” และพัฒนาเป็น “สังคมแห่งความเอื้ออาทร การพึ่งพาอาศัยกัน”

“เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และยิ่งเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น พระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำว่าเป็นแนวทางการแก้ไขเพื่อให้ประเทศไทยรอดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ สามารถดำรงอยู่ได้อย่าง มั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ทั้งนี้ ศสช. จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันระดมความคิดและยกร่างค่านิยามของเศรษฐกิจพอเพียง โดยประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน ๒๕๕๒ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป รวมถึงได้อัญเชิญมาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 อีกด้วย

โดยนิยามของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีสาระสำคัญดังนี้

1.1.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน

ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำ วิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้าง พื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มี สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน

ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

“หากพิจารณาจากพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548 ที่ผ่านมา ยิ่งทำให้เห็นว่า พระองค์ท่านให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมากเพียงใด ทรงเชื่อมั่นว่า การจะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ นั้น ประเทศไทยต้องใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง และนำยีนดีที่ว่า หลังจากนั้นหลายหน่วยงานได้นำมนานำพระราชดำรัสข้างต้น ไปยึดถือปฏิบัติ”

1.1.3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : 3 ห่วง 2 เงื่อนไข

ที่สำคัญที่สุด ทุกคนควรเข้าใจ “คำนิยาม” ว่าความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 ห่วง และ 2 เงื่อนไข โดย 3 ห่วง คือ

1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

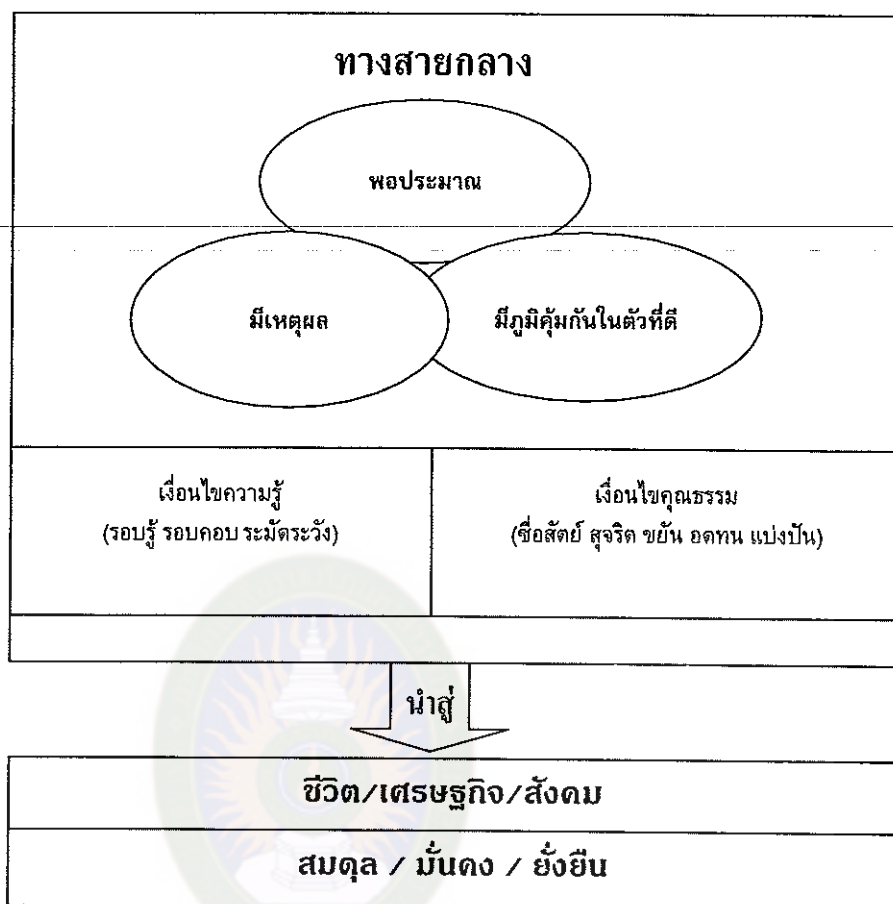
ส่วน 2 เงื่อนไข คือ การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบไปด้วย

1) เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบ ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน

คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตดัง

แผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : <http://gotohow.org/blog/sawaengku/>

1.2 แนวคิดด้านการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

1.2.1 การสร้างขบวนการขับเคลื่อน “เศรษฐกิจพอเพียง”

ตลอดเวลากว่าครึ่งศตวรรษ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระองค์ได้ทรงทุ่มเทพระวรกายและพระสติปัญญา ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพสกนิกรของพระองค์อย่างไม่เคยย่อท้อ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงประโยชน์สุขของพสกนิกรเป็นที่ตั้ง ทรงอาศัยหลักการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญและประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม หลักวิชา ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับภูมิสังคมไทย เป็นแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหา เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่มั่นคงในการเสริมสร้างประโยชน์สุขของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าของประเทศ

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ นับตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมา จะพบว่าพระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

ความพอมือพอกิน พอมือพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชา ตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิต ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้จักกันภายใต้ชื่อว่า เศรษฐกิจพอเพียง

วิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาเป็นบทเรียนของการพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่มีเสถียรภาพ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในวงกว้าง ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ไม่คำนึงถึงระดับความเหมาะสมกับศักยภาพขององค์กรหรือความพร้อมของคนและระบบที่หวังพึ่งพิงความรู้ เงินลงทุน หรือตลาดจากภายนอกประเทศมากเกินไป โดยไม่เตรียมสร้างพื้นฐานภายในประเทศให้มั่นคงและเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี เพื่อพร้อมรับความเสี่ยงจากการผันผวนของปัจจัยภายนอกประเทศมากเกินไป ในขณะที่เดียวกัน ปัญหาซึ่งทับถมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการกระจายทุน กระจายความเจริญ และกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มคนและในเชิงพื้นที่เกิดปัญหาทางสังคม ความย่อหย่อนทางคุณธรรม ความเสื่อมสลายของวัฒนธรรมที่ดีของสังคมไทย ตลอดจนความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทเรียนจากการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น ได้ทำให้ประชาชนชาวไทยทุกระดับในทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม นักวิชาการ ล้วนหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาและดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ จนเกิดกลุ่มนักคิดและนักปฏิบัติจากหลายหน่วยงานและหลายสาขาอาชีพ ทั้งในระดับรากหญ้าและส่วนกลาง ที่หันมาให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในเชิงกรอบแนวคิดทางทฤษฎี และใช้เป็นแนวทางประกอบการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างจริงจังมากยิ่งขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีเป้าหมายประสงค์ คือ มุ่งให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยมีเงื่อนไขพื้นฐาน โดยการที่จะก่อให้เกิดความพอเพียง คือ จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน การเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ

นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ

หลังจากที่ ศสช. ได้เชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสในระบอบสมเด็จพะเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศระยะหนึ่ง แล้วก็ได้พบว่า ยังมีความเข้าใจที่ไม่ชัดเจนและมีการตีความที่หลากหลายเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเสนอให้ริเริ่มการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสานต่อแนวคิดและเชื่อมต่อการขยายผลแนวทางการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในปัจจุบัน รวมทั้งจุดประกายให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง

การสร้างขบวนการขับเคลื่อนฯ มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างกระแสสังคมให้มีการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิดหรือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในหมู่ประชาชนทุกภาคส่วนและทุกระดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนประชาชนทุกภาคส่วนและทุกระดับให้สามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะที่สอดคล้องกับเจ้าหน้าที่และบทบาทของแต่ละบุคคลได้อย่างเหมาะสม และท้ายที่สุดนำไปสู่การปลูกฝังปรับเปลี่ยนจิตสำนึกและกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการนำไปสู่การปรับระบบ และโครงสร้างการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ ยุทธวิธีในการขับเคลื่อนจะมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและชัดเจน โดยมีขอบเขตการดำเนินงาน 4 แผนงาน ควบคู่กันไปดังนี้

1. แผนงานเชื่อมโยงเครือข่ายเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างแกนกลางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อทำหน้าที่ขยาย เชื่อมโยงและพัฒนาเครือข่ายแห่งการเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนสนับสนุนความร่วมมือระหว่างเครือข่ายให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ร่วมกันรวมทั้งสร้างองค์ความรู้จะเป็นฐานสำหรับเชื่อมโยงเครือข่ายเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สามารถเผยแพร่ให้ประชาชนในภาคส่วนต่าง ๆ นำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ และขยายผลได้อย่างต่อเนื่อง

2. แผนงานพัฒนาวิชาการและส่งเสริมการศึกษาวิจัย โดยพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทาง วิธีการ ตลอดจนประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การพัฒนาวิชาการจะเน้นการวิจัยเชิงนโยบาย เพื่อให้มีแนวทางเลือกในการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

3. แผนงานสร้างหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ โดยสร้างรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น ผู้บริหาร ผู้นำชุมชน วิทยากร ครู ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ นักการเมือง เป็นต้น ให้มีโอกาสได้ร่ำรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ

จนสามารถตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้แล้วเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ น้อมนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป

4. แผนงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และรณรงค์เพื่อสร้างกระแสสังคม โดยสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในวงกว้าง ปลุกฝังค่านิยม และสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ กลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่จะต้องมีวิธีการและรูปแบบในการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งสอดคล้องกับเนื้อหาและแนวคิดของหลักปรัชญาฯ การดำเนินการขับเคลื่อนฯ ได้เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546 ถึงเดือนธันวาคม 2550 โดยมุ่งเผยแพร่ ขยายผลให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่ประชาชนทั่วไป โดยมีเครือข่ายเรียนรู้และขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงทั่วประเทศ ตั้งแต่เครือข่ายในระดับเยาวชน จนถึงเครือข่ายในสาขาอาชีพต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจพอเพียงที่มีพลัง และเครือข่ายต่างๆ จะนำเสนอผลงานที่เกี่ยวข้องและโดดเด่นในพื้นที่หรือตามภารกิจของแต่ละภาคี ตลอดปี 2550 เพื่อเป็นการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายผลการดำเนินงาน เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 80 พรรษา ในเดือนธันวาคม 2550 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จะเป็นการเสริมพลังพัฒนาที่เน้นการพึ่งตนเอง และการอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรีในเวทีโลก เพราะแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศให้มีความสำคัญกับการเสริมสร้างฐานเศรษฐกิจและสังคมในระดับรากหญ้าให้เข้มแข็ง ในขณะที่ส่งเสริมพัฒนาประเทศให้มีเสถียรภาพในระดับระหว่างประเทศ สามารถปรับตัว เลือกรับสิ่งที่เป็นประโยชน์และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศได้ และนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยในที่สุด (จักรมณท์ ภาสกุณิข. : <http://www.moac.go.th/builder/aid/articleupdate.php?id=19>)

ผู้ศึกษาพบว่า การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งที่จะทำให้เกิดการนำปรัชญาฯ และหลักการบนพื้นฐาน ดังกล่าวข้างต้น ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดในทางปฏิบัติ ซึ่งการที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นที่จะต้องกำหนดแนวทางหรือยุทธวิธีในการขับเคลื่อนอย่างเป็นขั้นตอนชัดเจน ดังนี้

1. เชื่อมโยงกลุ่มหรือบุคคลที่มีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสร้างแกนเครือข่ายขับเคลื่อน ในการสานต่อองค์ความรู้และรวมพลังเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมให้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายนี้ จะนำไปสู่การสร้างกระแสเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มย่อยๆ (Many Small Movement) ที่มีความหลากหลาย ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างพื้นฐานของการขับเคลื่อนต่อไป

2. ร่วมมือระหว่างแกนเครือข่าย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง จากตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม (Show Cases หรือ Best Practices) ในสาขาต่างๆ อาทิ เกษตร อุตสาหกรรม บริการ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนธุรกิจขนาดจิ๋ว เล็ก กลาง ใหญ่ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว โดยชี้ให้เห็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความพอเพียงหรือไม่พอเพียง ทั้งนี้ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมและหลากหลายจะเป็นเครื่องมือที่มีพลังในการสื่อความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

3. พัฒนาแนวความคิดให้ชัดเจน โดยการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง ไปสู่การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น และนำเสนอเป็นแนวทางเลือกหนึ่งของแนวทางการพัฒนา

4. สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างและเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วน ได้มีประสบการณ์ที่จะผ่านกระบวนการไตร่ตรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้เป็นกรอบแนวคิดและพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังศรัทธาและฉันทามติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

5. สร้างสื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Communication for Change) ที่มีพลังจากการประมวลความรู้และบทเรียนต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและเกิดความสนใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในกลุ่มเป้าหมาย

6. ขยายผลในภาคส่วนต่างๆ ในหลากหลายมิติ ให้เกิดพลังเครือข่ายที่มีแรงมาเพียงพอ (Momentum) ที่จะทำให้กระแสเศรษฐกิจพอเพียงขยายต่อไปเรื่อยๆ ในวงกว้างอย่างเป็นธรรมชาติ จนเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละพื้นที่เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ถึงแนวทาง วิธีการและเงื่อนไขในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม

7. เกิดผลลัพธ์จากการขับเคลื่อน คือ ประชาชนในแต่ละพื้นที่และภาคส่วนปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิต โดยน้อมเอาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในกลุ่มสาขาอาชีพและพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ จนสามารถนำสู่การปรับเปลี่ยนระบบและโครงสร้างของสังคม และยึดหลักการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด

1.2.2 การขาดภูมิคุ้มกันในการรับมือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

ประเทศไทยหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเผชิญกับการไหลเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ และโดยเนื้อแท้ ยังมีความไม่พร้อมที่จะรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ

สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างดีพอ เห็นได้จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจ ปี 2540 ที่สะท้อนให้เห็นว่า ประเทศไทยยังขาดความรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง หลงระเหิงไปกับสิ่งฉาบฉวย หรือกล่าวได้ว่า ยังขาดความภูมิคุ้มกันที่ดี

การยังขาดความภูมิคุ้มกันที่ดี คือยังพึ่งพาตนเองไม่ได้ และขาดความพอดีอยู่ ซึ่งหากขยายออกไป อธิบายได้ว่า สังคมไทยยังขาดความพอดี ในเรื่องสำคัญรวม 5 ประการ คือ

- 1) ขาดความพอดีด้านจิตใจ : คนส่วนมากมีสภาวะจิตใจที่ไม่เข้มแข็ง ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ขาดจิตสำนึกที่ดี ไม่มีความเอื้ออาทร ไม่รู้จักประนีประนอม นึกถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว
- 2) ขาดความพอดีด้านสังคม : ไม่ค่อยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชุมชนขาดความเข้มแข็ง และที่สำคัญ ไม่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานรากที่มั่นคงและแข็งแรง
- 3) ขาดความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : ยังใช้และจัดการอย่างขาดความรอบคอบ และที่สำคัญใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศ อย่างไม่เป็นขั้นเป็นตอน
- 4) ขาดความพอดีด้านเทคโนโลยี : ยังไม่รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านเราเอง และสอดคล้องกับประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม
- 5) ขาดความพอดีด้านเศรษฐกิจ : ส่วนใหญ่ดำรงชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย หรือเกินฐานะของตน

อย่างไรก็ตามแม้หลายหน่วยงานและประชาชนที่เริ่มต้นตัว และต้องการจะนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ แต่ส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจที่หลากหลายและไม่ชัดเจน ถึงความหมายและหลักแนวคิดที่แท้จริงของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดคำถามขึ้นว่า *ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้ได้จริงมากน้อยเพียงใด* ตามมา

ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยให้การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ได้อย่างเกิดสัมฤทธิ์ผลกับทุก ๆ ฝ่าย โดยหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท

ในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลต่อการพัฒนานั้น ต้องเข้าใจ "กรอบแนวคิด" ว่าเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ขณะเดียวกัน ก็ต้องเข้าใจคุณลักษณะว่าเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

สรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงจริง ๆ นั้น คือหลักการดำเนินชีวิตที่จริงแท้ที่สุด กรอบแนวคิดของหลักปรัชญา มุ่งเน้นความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา อันมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ตลอดจนให้ความสำคัญกับคำว่าความพอเพียง ที่ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุ มีผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ภายใต้อารมณ์ของการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมที่ต้องอาศัยเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม

1.2.3 การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

นับตั้งแต่มีพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปี 2517 เป็นต้นมา พบว่าพระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความพอมี พอกิน พอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว

ทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างเครือข่ายเรียนรู้ ให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยในทุกภาคส่วน

“วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ให้ได้อย่างเหมาะสม และปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง”

ก้าวแรกจุดประกาย ก้าวสองดอกเสมาเข็ม

หลายฝ่ายเชื่อว่าเศรษฐกิจพอเพียงควรเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องนี้อย่างจริงจัง แต่หลายคนไม่ทราบว่า จริง ๆ แล้ว ได้มีการผลักดันเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่ปี 2542 โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นแกนหลัก และมีการตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวขับเคลื่อน

ได้มีการจัดทำแผนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง 4 ปี ในช่วงปี 2547 – 2550 โดยปีแรก เน้นการจุดประกายความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ให้คนมีความเข้าใจที่ถูกต้อง และเกิดความตื่นตัว ต่อมาในช่วงปีที่ 2 ถือเป็นช่วงสำคัญคือ การดอกเสมาเข็ม ที่จะเน้นการสร้าง Case study หรือทำให้ประชาชนเห็นว่าหลักเศรษฐกิจพอเพียงทำได้และประสบความสำเร็จได้จริง ๆ ที่สำคัญต้องสร้างความเข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียง มิได้จำกัดเฉพาะเกษตรกรหรือชาวไร่ชาวนาเพียงเท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคน ทุกอาชีพ ทั้งอยู่ในเมืองหรืออยู่ในชนบท

“ผู้ที่เป็นเจ้าของ โรงงานอุตสาหกรรมและบริษัทในระบบเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าจะต้องขยายกิจการที่จะขยายเพราะความเจริญเติบโตจากเนื้อของงาน โดยอาศัยการขยายตัวอย่างค่อยเป็นค่อย

ไป หรือหากจะกู้ยืมก็กระทำตามความเหมาะสม ไม่ใช่กู้มาลงทุนจนเกินตัวจนไม่เหลือที่มั่นให้ยื่นอยู่ได้ เมื่อภาวะของเงินผันผวน

ประชาชนจะต้องไม่ใช่ฟุ่มเฟือยเกินตัว เกษตรกรก็ทำไร่ ทำนา ปลูกพืชแบบผสมผสานในที่แห้งแล้งตามแนว “ทฤษฎีใหม่” หากไม่มีความพอประมาณในใจตน นึกแต่จะซื้อรถปิคอัพใหม่ หรือเครื่องอำนวยความสะดวกอื่นๆ อยู่ร่ำไป ย่อมไม่ถือว่าประพฤตินอยู่ในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ”

เร่งสร้างเครือข่ายและนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม

ในช่วงปีที่ 3 เป็นช่วงการสร้างเครือข่าย โดยการขับเคลื่อนจะเป็นลักษณะการระดมพลังจากทุกภาคส่วนแบ่งเป็น 2 เครือข่าย สนับสนุนตามกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้น ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐทั้งหมด เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชนเครือข่ายธุรกิจเอกชน เครือข่ายภาคการเมือง

นอกจากนี้แล้ว ยังมีเครือข่ายสนับสนุนด้านภารกิจต่าง ๆ ได้แก่ ด้านวิชาการจะมีเครือข่ายวิชาการที่มีนักคิด ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการในมหาวิทยาลัยเป็นกำลังสำคัญ ด้านการสร้างกระบวนการเรียนรู้ จะดึงเครือข่ายระดับโรงเรียนเข้ามาร่วม ส่วนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จะสร้างเครือข่ายกับสื่อมวลชน ก่อนที่ในปีที่ 4 หรือปีสุดท้ายจะเน้นการขับเคลื่อนให้เกิด การนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม

ทั้งนี้ แกนกลางของกระบวนการขับเคลื่อนมี 3 ระดับ ได้แก่ คณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียงใน สศช. ซึ่งจะเป็นหน่วยปฏิบัติงานในการขับเคลื่อน และจะทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายผลการดำเนินงานเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 80 พรรษา ในเดือนธันวาคม 2550

1.2.4 บทบาทของภาคีการพัฒนาในการสร้างสมดุลและภูมิคุ้มกัน

ทุก ๆ ภาคการพัฒนาต้องเข้าใจก่อนว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ แต่ไม่ได้แปลว่าเศรษฐกิจที่พึ่งตนเอง 100% โดยไม่พึ่งเงิน ไม่พึ่งการค้า ไม่สมาคมกับใคร ซึ่งไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง การจะนำเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นปรัชญาใช้ ทุกฝ่ายต้องมองให้ออกและเข้าใจอย่างถ่องแท้

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานปรัชญานี้กับคนทุกระดับ ไม่ใช่กับชาวนาอย่างเดียว ในภาคประชาสังคม ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับชุมชน ต้องรู้จักความพอดี พอเพียง ความมีเหตุมีผล ระบบภูมิคุ้มกันทั้งปวงต้องโยงกับคุณธรรม และถือเป็นปรัชญาหลัก

ถ้าจะเอาปรัชญาไปปฏิบัติก็ต้องขบคิดให้เหมาะสมกับอาชีพของแต่ละคน อย่างในภาครัฐหรือภาคราชการ ก็ใช้ชีวิตทำงานให้พอดี มีบ้านแต่พอดี ดำรงฐานะให้เหมาะสม ยันทำ และทำให้มาก

ท่านยังแปลลึกลงไปอีกว่า หมายถึง ถ้าขยัน ยิ่งทำ ยิ่งพึ่งตนเอง โดยไม่พึ่งคนอื่นมากเกินไป ขณะเดียวกัน ถ้าไม่พึ่งเพื่อ ก็ลดปัญหาการคอร์รัปชันได้มาก”

ขณะที่ในภาคธุรกิจเอกชนนั้น ยังผลักดันในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกันน้อย เนื่องจากมองว่าเป็นแนวคิดที่อยู่คนละด้านกับการทำธุรกิจที่มุ่งการสร้างผลกำไร ซึ่งจริง ๆ แล้ว สามารถปรับใช้เข้าหากันได้ และจะก่อให้เกิดความยั่งยืนมากกว่า

“สังคมไทยพึ่งตลาด ปัจจัยการผลิต เทคโนโลยี สมอของต่างชาติมากเกินไป พึ่งเงินทุนจากต่างประเทศ สังคมไทยอยู่ได้เพราะยืมจมูกคนอื่นหายใจ ยืมเขาทั่วโลก ทั่วโลกเรียกสิ่งที่ทำกันวันนี้ว่า Trade economy คือ ขายทุกอย่าง ซึ่งแตกต่างจากเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้หมายความว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ให้ค้าขาย แต่ให้ทำอย่างพออยู่พอกินก่อนจะขาย คือการสร้างพื้นฐานของตัวเองให้แน่น ซึ่งจะช่วยให้ทำการค้าหรือแข่งกับใครในโลกก็ได้ ค้าขายไม่ตีก็ไม่ต้องกลัว ธุรกิจไม่ตีก็ไม่ต้องปลดคนงาน การพึ่งพาตนเองแบบนี้มันเอื้อกันหมด”

สำหรับในภาคอุตสาหกรรม ก็สามารถนำ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ได้ คือ เน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และไม่ควรทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไป เพราะหากทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ก็จะต้องพึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ เพื่อนำมาผลิตสินค้า ต้องคำนึงสิ่งที่มีอยู่ในประเทศก่อน จึงจะทำให้ประเทศไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติอย่างเช่นปัจจุบัน

ดังนั้น ต้องทำให้ประเทศมีความเข้มแข็ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เป็นผู้จุดประกายระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งจะเป็นการช่วยลดปัญหาการนำเข้าวัตถุดิบ และชิ้นส่วนที่นำมาใช้ในการผลิต ที่เป็นลักษณะพึ่งพา ซึ่งมีมาเกือบ 20 ปีแล้ว แต่ทุกคนมองข้ามประเด็นนี้ไป ตลอดจนได้รับผลจากภายนอกประเทศทำให้ประชาชนหลงลืม และมีเมืออยู่กับการเป็นนักบริโภคนิยม รับเอาของต่างชาติเข้ามาอย่างไม่รู้ตัว และรวดเร็วจนทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำ

ที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้ทุกภาคีการพัฒนาสามารถร่วมกันผลักดันให้ประเทศก้าวเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังแต่ละฝ่ายโดยปราศจากอคติ หากมีตัวอย่างความสำเร็จใด ๆ ที่นำมาเป็นกรณีตัวอย่างได้ ก็ควรนำมาใช้ในการระดมสมองหรือตั้งประเด็นสำคัญ ๆ ขึ้นมาเป็นแนวทางในการพัฒนา

นอกจากนี้ ความสำเร็จของทุกภาคีการพัฒนาในการขับเคลื่อนหลักเศรษฐกิจพอเพียง ควรจะต้องเกิดจากการ “ระเบิดออกมาจากภายใน” ของแต่ละภาคส่วน เพราะเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง ความสำเร็จจะอยู่ที่ใจคนเป็นที่สำคัญ

1.2.5 เศรษฐกิจพอเพียงกับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

การนำเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาหลักในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 นั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว อย่างไรก็ตาม ต้องเข้าใจเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงให้

ลึกซึ้ง ไม่ฉาบฉวย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องสร้างความเข้าใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนฯ ว่า เรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่สุดต่างไปทางใดทางหนึ่ง

“เศรษฐกิจพอเพียง ไม่เคยชี้ว่า การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งไม่ดี ใครพูดแบบนั้น แสดงว่าเข้าใจหลักการไปคนละทาง เศรษฐกิจพอเพียง คือการสร้างการเชื่อมต่อระหว่างแนวทางการพัฒนาต่าง ๆ อย่างสอดคล้องและสมดุลกัน เศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นเหมือนห่วงคล้อง ทั้งเรื่องของการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เรื่องการแก้ไขปัญหาความยากจน หรือเรื่องอื่น ๆ เข้าด้วยกัน

การจัดทำแผนต่าง ๆ ที่มีเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นพื้นฐาน ต้องระลึกรู้เสมอว่าในแต่ละภูมิภาค แต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ไม่มีแผนที่เหมาะกับทุกที่แน่นอน ดังนั้น หากจะนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ต้องใช้อยู่บนพื้นฐานของการกระจายประโยชน์ให้เหมาะสมกับทุกที่ ภายใต้ความหวังดีของส่วนรวม”

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นพระราชดำรัสที่พระราชทานให้ประชาชนดำเนินตามวิถีแห่งการดำรงชีพที่สมบูรณ์ สานติสุข โดยมีธรรมะเป็นเครื่องกำกับ และใจตนเป็นที่สำคัญ ซึ่งที่พระองค์ทรงรับสั่งมานั้น แท้ที่จริง คือ วิถีชีวิตไทยนั่นเอง วิถีชีวิต ไทยที่ยึดเส้นทางสายกลางของความพอดี เป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

โดยให้ความสำคัญกับการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งรักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเท่าทัน และนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทยในที่สุด

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2548

http://www.maehongson.go.th/km_mhs1.doc)

1.3 แนวคิดด้านการพัฒนา

1.3.1 ความหมายของการพัฒนา มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้หลายลักษณะดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 558) ได้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนา” ไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญขึ้น”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526 : 6) ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีเป้าหมายแน่นอนไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์เป็นผู้ก่อขึ้น โดยกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอน

วิล ดัจจิตสมคิด (2528 : 1) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า เป็นความเจริญก้าวหน้าที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่ปรารถนาน้อยให้เป็นสิ่งที่ปรารถนามากให้เป็นไปในแนวทางที่ดีกว่าเดิม

ยูวัฒน์ วุฒิมณี (2531 : 746) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชนบทว่า หมายถึง การพัฒนาในทุก ๆ ด้าน (Total Rural Development) ของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความเจริญก้าวหน้า และความมั่นคงของสังคมชนบท

ไสว พรหมณี (2535 : 81) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชนบทว่า หมายถึง การพัฒนาประเทศนั่นเอง เพราะส่วนใหญ่คนไทยอาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งเป็นที่รวมแหล่งผลิตสินค้า การเกษตร และเป็นที่รวมของปัญหาต่าง ๆ

จากนทานทัศนะดังกล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาและพัฒนาชนบทหมายถึง การเปลี่ยนแปลงชนบท โดยมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ และมีทิศทางที่แน่นอน เพื่อที่จะปรับปรุงแก้ไขสภาพความเป็นอยู่ทั้งสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การศึกษา และสุขภาพอนามัย เพื่อให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

1.3.2 หลักการพัฒนา

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2523 : 21) ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาชุมชน สรุปได้ว่า หลักการพัฒนาชุมชนมี 21 ประการ ดังนี้

1. ทำการพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับสภาพของชุมชน
2. ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา
3. การทำงานต้องเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป
4. ให้ความสำคัญกับความสนใจและความต้องการของประชาชน
5. ใช้วิธีดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย
6. การดำเนินงานต้องยืดหยุ่นได้
7. ทำการพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรม
8. ทำงานพัฒนาร่วมกับผู้นำท้องถิ่น
9. ทำงานร่วมกับองค์กรหรือสถาบันที่มีอยู่ในท้องถิ่น
10. ใช้เจ้าหน้าที่วิชาการเฉพาะสาขา
11. ทำงานกันทุกคนในครอบครัว
12. การดำเนินการควรกว้างขวางสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน
13. ทำการพัฒนาชนทุกชั้นของสังคม
14. การพัฒนาต้องมีความสอดคล้องกับนโยบายของชาติ
15. ต้องทำงานโดยเข้าถึงประชาชน
16. ทำงานพัฒนาความต้องการที่แท้จริงของประชาชน
17. กิจกรรมที่พัฒนาควรเริ่มจากกิจกรรมที่ง่าย ไปหายาก
18. ทำงานพัฒนาโดยผ่านกลุ่ม
19. ประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

- 20. มีการประเมินผลตลอดเวลา
- 21. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง

2. บริบทชุมชนบ้านนาฝาย

บ้านนาฝาย หมู่ที่ 12 ตำบลหัวเรือ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม บ้านนาฝายเป็นชื่อเรียกภาษาราชการ ซึ่งตามลักษณะภูมิประเทศเป็นที่นาและฝายล้อมรอบ แต่ชาวบ้านทั่วไปในละแวกใกล้เคียงนิยมเรียกว่า บ้านหนองไธ้-นาฝาย

เดิมชาวบ้านนาฝาย ตั้งครอบครัวที่บ้านดงเค็ง ต่อจากนั้นได้ย้ายบ้านเรือนมาอยู่โนนขี้สูด เพราะมีหนองน้ำที่อาศัยของชาวบ้าน ชื่อหนองขี้สูด ต่อมาปี พ.ศ. 2479 ชาวบ้านได้ป่วยและเกิดโรคระบาดอย่างร้ายแรง จนทำให้ชาวบ้านเสียชีวิตจำนวนมาก จากนั้นชาวบ้านจึงได้พากันอพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่หัวไร่ปลายนา ที่โนนหนองไธ้ ด้วยการนำของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ เช่นเฒ่าจ้ำ ทำหน้าที่บวงสรวงที่เจ้าป่า เพื่ออนันตรายตามร่มไม้ใหญ่ ผลการเสี่ยงทายว่า โนนหนองไธ้จะมีความสุขอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นการจัดตั้งหมู่บ้าน จึงได้เริ่มขึ้น

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านนาฝาย สภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ ภายในเขตจังหวัดมหาสารคาม โดยประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพหลัก ทำนา อาศัยน้ำฝนในการทำการเกษตร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของ อ.วาปีปทุม ประมาณ 8 กิโลเมตร การคมนาคมโดยรถประจำทางสายขอนแก่น-สุรินทร์ ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง

อาณาเขตของบ้านนาฝาย ติดต่อกับเขตตำบลใกล้เคียง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลหวาย ตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลดงยาง ตำบลหนองไผ่ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

บ้านนาฝาย มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านดงเค็ง หมู่ที่ 16 ต.หัวเรือ อ.วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
ทิศใต้	ติดต่อกับเขตพื้นที่บ้านโนนเห็ดไค หมู่ที่ 3 ต.หนองไผ่ อ.นาดูน จังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านเหล่าหุ้ง หมู่ที่ 14 ต.หัวเรือ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านหนองบัว หมู่ที่ 8 ต.หัวเรือ อ.วาปีปทุม

จังหวัดมหาสารคาม

โครงสร้างการบริหารของ อบต.

- สำนักงาน อบต.หัวเรือ

1. นายหนูเล็ก จำปา ประธานกรรมการบริหาร

2. นายอุดร พิจุลย์ กรรมการบริหาร

3. นายบุญเตียง ครองสี กรรมการบริหาร

พื้นที่บ้านนาฝาย มีพื้นที่ทั้งหมด 1,269 ไร่ แบ่งเป็นที่นา 1,069 ไร่ ที่อยู่อาศัย 100 ไร่เศษ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม ดินร่วนปนทราย

ลักษณะการปกครอง ปี พ.ศ.2480 ประชาชนในหมู่บ้านได้เลือก นายแห่ล่ สิงห์แสน เป็นผู้นำหมู่บ้านคนแรกและได้มีการตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่เป็นบ้านนาฝาย จนถึงปัจจุบัน มีผู้ใหญ่บ้านสืบเนื่องกันมาแล้ว 5 คน ปัจจุบันมีนายพิกุล ชันทัพไทย เป็นผู้ใหญ่บ้าน และมีนายสุพรรณ ประวันเตและนางเบ็ญจวรรณ ทินรส เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านนาฝาย หมู่ที่ 12

จำนวนประชากร มีประชากรทั้งหมด 446 คน เป็นชาย 224 คน เป็นหญิง 222 คน จำนวนครัวเรือน 98 ครัวเรือน

ด้านการศึกษา มีโรงเรียน 1 แห่งคือ โรงเรียนบ้านนาฝาย-เหล่าหุ้ง เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียน 92 คน มีผู้อำนวยการและครูผู้สอนจำนวน 5 คน นักเรียน 75 ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว จะเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนหัวเรือพิทยาคมและโรงเรียนวาปีปทุมเป็นส่วนใหญ่

ด้านสาธารณสุข มีการวางแผนผังหมู่บ้านอย่างเป็นระเบียบ ระบบ สะอาด มีที่เก็บขยะเรียบร้อย ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ เป็นหมู่บ้านที่ปลอดจากการแพร่ระบาดของไข้เลือดออก มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่เข้มแข็ง จำนวน 10 คน ที่คอยแนะนำประชาชนแต่ละคุ้ม/ชุมชนของตนเองที่รับผิดชอบ มีการนำเอาความรู้ด้านการสาธารณสุขที่ได้รับจากอำเภอ โรงพยาบาลมาถ่ายทอดให้กับชุมชนอย่างสม่ำเสมอจนมีผลงานเป็นที่ประจักษ์

ด้านสภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของบ้านนาฝาย อยู่ในเขตร้อนและได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฤดูกาลของบ้านนาฝายมี 3 ฤดูคือ ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคม และสิ้นสุดในต้นเดือนตุลาคม ระยะฤดูฝนมีประมาณ 5 เดือน มีลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้พัดผ่าน และมีพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้พัดผ่าน ทำให้มีฝนตกชุก ปริมาณน้ำฝนเพียงพอต่อการเพาะปลูก ฤดูหนาว เริ่มประมาณกลางเดือนตุลาคม เป็นต้นไป และสิ้นสุดในช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ระยะฤดูหนาวประมาณ 4 เดือน มีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านนำเอาความหนาวเย็นมาทางตอนใต้ของประเทศจีน และฤดูร้อน

เริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ จนถึงประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ระยะฤดูร้อนประมาณ 3 เดือน อุณหภูมิสูงทำให้อากาศร้อนตลอดช่วงหน้าแล้ง

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านนาฝายเป็นหมู่บ้านอยู่ที่เขตที่ราบสูง มีทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย แหล่งน้ำ และป่าไม้ แหล่งน้ำธรรมชาติ ชาวบ้านใช้สำหรับเพาะปลูกและแหล่งหาอาหาร การเลี้ยงสัตว์ และปลูกพืช ส่วนป่าไม้ในปัจจุบันยังคงเหลือสภาพที่เป็นป่าค่อนข้างสมบูรณ์ เนื่องจากทางราชการได้กำหนดให้เป็นป่าชุมชน ใช้ประโยชน์สำหรับเป็นแหล่งอาหารทั้งประเภทหน่อไม้ นก แมลง แยกิ้งก่า และเห็ด นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้ไม้สำหรับทำฟืน และเผาถ่านใช้ภายในครัวเรือน สร้างที่อยู่อาศัยและทำเครื่องใช้ต่าง ๆ สำหรับการดำรงชีวิต

ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ

อาชีพในชุมชน มีทั้งอาชีพหลัก/อาชีพเสริม/อาชีพรอง กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก โดยอาศัยน้ำฝน น้ำสระ มีอาชีพในครัวเรือน เช่น เลี้ยงสัตว์ ตัดเย็บเสื้อผ้า ทอผ้า จักสานและมีอาชีพเสริมจัดตั้งเป็นกลุ่ม เช่น ออมทรัพย์ กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มเลี้ยงกบ กลุ่มเลี้ยงปลา (โครงการ SML) กลุ่มธนาคารข้าว และมีอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง

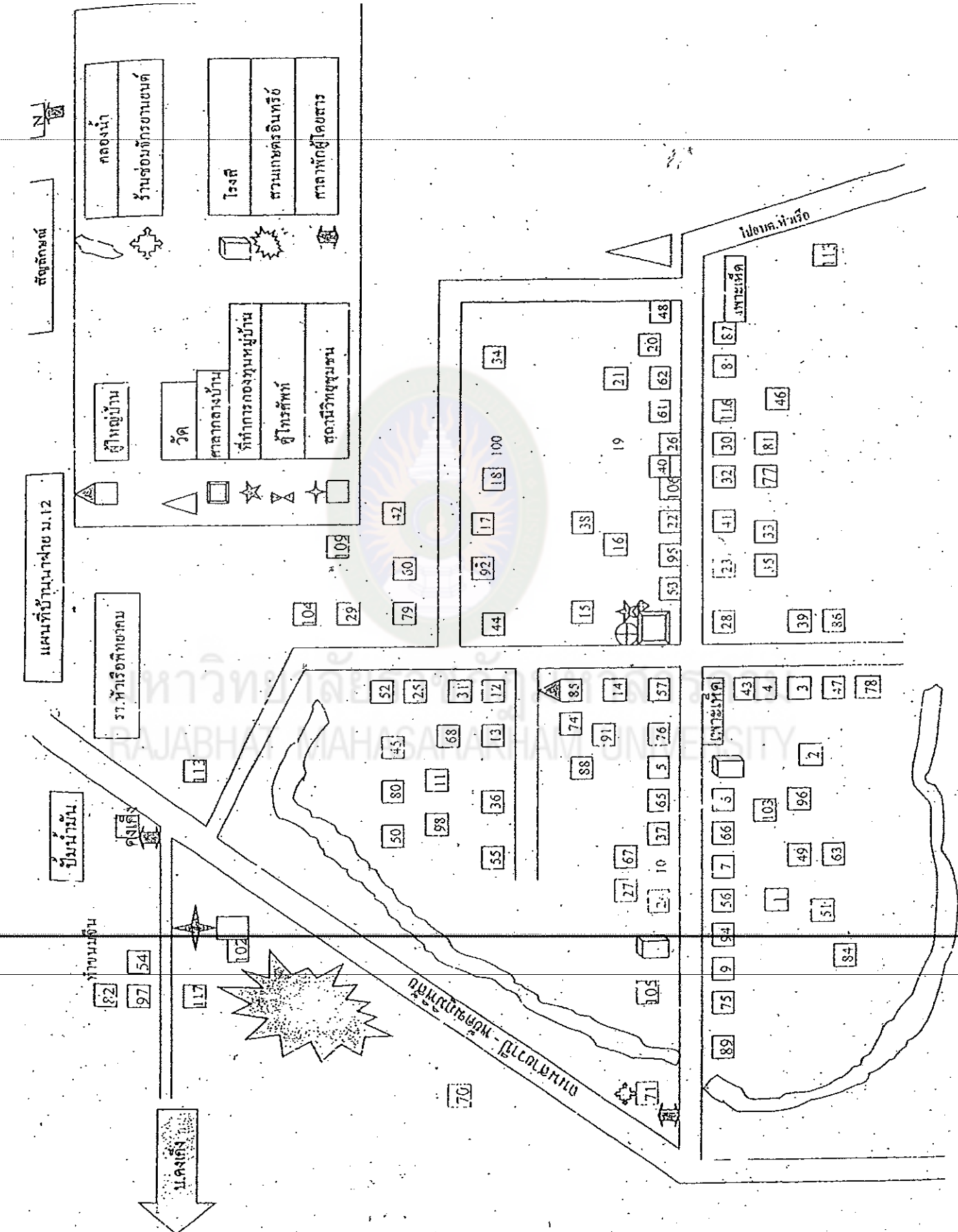
ด้านสังคม

ในปัจจุบันหนุ่มสาวบ้านนาฝาย มีสิทธิในการเลือกคู่ครองได้ตามความสมัครใจของตนเอง และมีโอกาสใกล้ชิดกันอย่างมากยิ่งขึ้น การแต่งงานจึงมีทั้งที่แต่งงานกับคนในท้องถิ่นเดียวกัน และต่างถิ่น หนุ่มสาวที่ไปทำงานกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดมักแต่งงานกับคนต่างถิ่น โดยเฉลี่ยเกณฑ์อายุจะอยู่ระหว่างอายุ 16-24 ปี ส่วนค่าสินสอดทองหมั้น ขึ้นอยู่กับฐานะของหนุ่มสาว และหนุ่มสาวจะมีอิสระในการเลือกคู่ครอง รวมทั้งการหย่าร้าง การจดทะเบียนสมรสนั้นถึงแม้จะเป็นที่ทราบกันดีว่าถูกต้องตามกฎหมาย แต่ยังคงพบว่า คู่สมรสส่วนใหญ่ที่แต่งงานมักจะไม่มีการจดทะเบียน แต่กระทำพิธีตามประเพณีและญาติผู้ใหญ่รับรู้ทั้งสองฝ่าย การดำเนินชีวิตหลังจากแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะเป็นผู้ย้ายมาอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง ยกเว้นในกรณีที่ฝ่ายชายเป็นลูกคนเดียวหรือลูกคนสุดท้อง ไม่มีพี่น้องคนอื่นคอยดูแลพ่อแม่ ดังนั้นฝ่ายหญิงจะย้ายเข้ามาอยู่กับฝ่ายชาย เมื่อสามารถเตรียมเงินทองและวัสดุสร้างบ้านเพียงพอได้แล้วจะแยกไปอยู่ตามลำพัง ซึ่งอาจจะอยู่ในที่ดินบริเวณเดียวกับพ่อแม่ ของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง

ด้านความเชื่อและศาสนา

ประชาชนนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ และมีพิธีกรรมตามความเชื่อเหมือนกับคนไทยในภาคอีสานทั่วไป ดังนั้นพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญจึงมักจะพบเห็นอยู่เสมอ ในโอกาสสำคัญของชีวิต เช่น สู่ขวัญนาคน สู่ขวัญป่าวสาว สู่ขวัญลูกที่คลอดใหม่ สู่ขวัญทหารใหม่ สู่ขวัญญาติผู้ใหญ่ สู่ขวัญคนป่วย และสู่ขวัญแขกผู้มาเยือน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องขวัญสัตว์ และทำพิธีให้กับสัตว์ของตนเองด้วย (เอกสารอัดสำเนา 2550 : 1-4)

ภาพแผนที่บ้านนาฝาย

- ศูนย์สุขภาพ
- สถานีวิทยุชุมชน
- วัด
- ศาลากลางบ้าน
- ที่ทำการกองหมู่บ้าน
- ผู้ใหญ่บ้าน
- คอกน้ำ
- ร้านซ่อมจักรยายนต์
- โรงเรียนบ้านนาฝาย ม.12
- ร.ท.หัวเรือศึกษา
- บ้านนาฝาย

ไปรษณีย์บ้านนาฝาย

โรงเรียนบ้านนาฝาย

ถนนบ้านนาฝาย - บ้านนาฝาย

แดงตั้ง

3. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยไว้ดังนี้

3.1 ทฤษฎีการพึ่งพาตนเองในชุมชนชนบท

ทฤษฎีการพึ่งพาตนเองของชุมชนในชนบท (A theory of self-Reliance of Rural communities) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ : 68 – 69) หมายถึงการที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น จะต้องประกอบด้วยหลักสำคัญๆ 5 ประการดังนี้

- 1) ชุมชนชนบทที่จะพึ่งตนเองได้ชุมชนนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี
- 2) ชุมชนชนบทที่จะพึ่งตนเองได้ชุมชนนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
- 3) ชุมชนชนบทที่จะพึ่งตนเองได้ชุมชนนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ

ภายในชุมชน

- 4) ชุมชนชนบทที่จะพึ่งตนเองได้ชุมชนนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ
- 5) ชุมชนชนบทที่จะพึ่งตนเองได้ชุมชนนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้ทางสังคม

จะเห็นได้ว่า การพึ่งตนเองในชุมชนได้อย่างเข้มแข็งนั้น ต้องสามารถพึ่งตนเองได้หลายด้าน อาทิ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคมและเทคโนโลยี

3.2 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

3.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

คำว่า การมีส่วนร่วม ได้มีนักวิชาการหลายๆท่านให้คำนิยามไว้ดังนี้

วิลเลียม ดับบลิว ริดเดอร์ (William W. Reeder, 1974 : 39) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

วิลเลียม เออร์วิน (William Erwin, 1976 : 138) ได้ให้แนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ใช้ความคิดสร้างสรรค์และชำนาญของประชาชน ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา

อแลสแตร์ ทีไวท์ (Alastair T. White, 1982 : 18) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 มิติ คือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรทำและทำอย่างไร มิติที่สอง มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา ลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สามมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6 – 7) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญเกี่ยวกับนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ และสร้างโอกาสให้กับประชาชนในชุมชนทั้งส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ

และองค์การอาสาสมัครให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน

ปารีชาติ วลัยเสถียร (2542 : 138 – 139) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยใช้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกันโดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกชั้นตอนของโครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร

3.2.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 189) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ ตั้งแต่เป็นสมาชิกจนถึงการเป็นผู้นำ สรุปได้ดังนี้

1. เป็นสมาชิก
2. เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมการประชุม
3. เป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วย
4. เป็นกรรมการ
5. เป็นประธานกรรมการ
6. สมาชิกผู้นั้นทำอะไรระหว่างประชุม

7. สมาชิกผู้นั้นเล่นบทอะไรในที่ประชุม

ประสพสุข ดิอินทร์ (2531 : 23 – 24) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วยอย่างน้อย 1 ใน 4 ประเภทของการมีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้

1. การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่
ต้องการใช้ ตลอดจนการติดตามและประเมินผล

2. การดำเนินงาน

3. การใช้บริการจากโครงการ

4. การมีส่วนร่วมในการได้ประโยชน์

เกลียว บุรีภักดี และคณะ (2545 : 115) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วม สรุปได้
ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่
เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า หรือมีทรัพยากรหรือ
ความรู้ด้อยกว่า เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบาย
ลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่รู้ความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้น การมีส่วนร่วมก็เพียงแสดง
ความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุก
ขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหา และความ
เท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

สรุปได้ว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไป
มีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน การเป็นสมาชิก การตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย
พัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นที่อยู่อาศัยใน
การดำรงชีวิตของตน นอกจากนั้น หลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์และแผนงานร่วมกัน และ
ปฏิบัติงานตามแผนงานของโครงการดังกล่าวร่วมกันแล้ว ยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จาก
การบริการ รวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นไปโดย
ทางอ้อม คือ ผ่านกรรมการที่เป็นฝ่ายบริหารงานของหมู่บ้าน หรือเป็น ไปโดยตรง คือ ได้เข้ามามี
ส่วนร่วมด้วยตนเอง

3.2.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ประสพสุข ดิอินทร์ (2531 : 24) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม
เพื่อพัฒนาชนบทไว้ 7 ขั้นตอน สรุปได้ดังนี้

1. การสำรวจขั้นต้น (Preliminary reconnaissance)

2. การศึกษาเพื่อจัดทำลำดับความสำคัญของปัญหา (Priority Problem identification studies)
3. การแสวงหาแนวทางแก้ไข (Search for Solutions)
4. การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา (Assesment of Solutions)
5. การประเมินผลโครงการ (Formal Project Evaluation)
6. การพิจารณาทบทวนโครงการเพื่อดำเนินการให้เสร็จสมบูรณ์ (Project Reconsideration of Completion)

บัณฑิตร อ่อนคำ (2539 : 40) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของการพัฒนาไว้ 5 ขั้น สรุปได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

ขั้นที่ 2 ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

ขั้นที่ 3 ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นที่ 4 ขั้นมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นที่ 5 ขั้นมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

อकिन รพีพัฒน์ (2539 : 49) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนาไว้ 5 ขั้น สรุปได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

ขั้นที่ 2 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

ขั้นที่ 3 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

ขั้นที่ 4 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

ขั้นที่ 5 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

สรุปได้ว่า ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การที่ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม มีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง และส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน

3.3 ทฤษฎีภาวะผู้นำ

ได้มีผู้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ต่างๆ ดังนี้

มอร์ริส และซีแมน (Morris and Seeman อ้างถึงใน Barnard 1970 : 987) ได้แยกนิยามการเป็นผู้นำออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. สถานะ (Status) กลุ่มนี้ถือว่าการเป็นผู้นำเหมือนกับความสำคัญของตำแหน่งของผู้นำ จึงมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย

2. การยกย่องนับถือ (Esteem) กลุ่มนี้ถือว่าผู้นำเป็นที่รวมความสนใจเป็นตัวแทนกลุ่ม จึงมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มีความรู้ความสามารถและมีอิสรเสรีในการปฏิบัติงาน การยกย่องนับถือนี้จะช่วยเป็นเครื่องซึ่งถึงความโน้มเอียงในการเลือกผู้นำทางสังคมด้วย

3. พฤติกรรม (Behavior) ตามแนวคิดของกลุ่มนี้ ผู้นำ คือ บุคคลที่แสดงพฤติกรรมของการนำกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ เนื่องจากบุคคลที่มีตำแหน่งต่างกัน มีปรัชญาและค่านิยมที่แตกต่างกันย่อมมีพฤติกรรมของการนำไม่เหมือนกัน

4. อิทธิพล (Influence) การเป็นผู้นำคือการมีอิทธิพลเหนือคนอื่น และชักนำให้คนอื่นปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในทางที่ดี

กู๊ด (Good, 1973 : 313) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำคือ ผู้ที่ได้รับการยกย่องหรือได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีความสามารถในการนำหมู่คณะ ไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายในการทำงาน

แคทซ์ และคาห์น (Katz and Kahn, 1973 : 301) ได้ให้ความหมายของการเป็นผู้นำว่า หมายถึง อิทธิพลนั้น ดังนั้นหัวหน้าสถานศึกษาจึงเป็นผู้กระทำ โดยมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรรมการกระทำ ความเชื่อและความรู้สึกของบุคคลในหน่วยงาน และเขาก็ร่วมมือและเต็มใจในการรับอิทธิพลนั้น และได้เสนอแนะว่า การเป็นผู้นำนั้น มีความหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด 3 ประการ ดังนี้

1. ผู้นำเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของตำแหน่ง มีการกำหนดหน้าที่ให้ชัดเจน
2. ผู้นำเป็นคุณสมบัติของตัวบุคคลที่ต้องการทำหน้าที่ให้สมบูรณ์
3. ผู้นำเป็นการจำแนกแบบพฤติกรรมในการบริหาร

เวปสเตอร์ (Webster, 1973 : 801) ได้ให้ความหมายของผู้นำว่า ผู้นำคือ บุคคลที่ทำหน้าที่นำ คววมุม บังคับบัญชาหรือเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าของกลุ่มหรือกิจกรรมนั้น ๆ

สตอกคิลล์ (Stogdill, 1974 : 7 – 8) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นผู้นำ ไว้ดังนี้

1. การเป็นผู้นำ คือศูนย์กลางของกระบวนการกลุ่ม (Group process) การเป็นผู้นำตามแนวคิดนี้ถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางของสมาชิกทั้งหลาย เป็นผู้ที่มีตำแหน่งสูงในกลุ่มนั้น และเป็นผู้กำหนดจุดมุ่งหมายและกิจกรรมต่าง ๆ

2. การเป็นผู้นำ คือบุคลิกภาพและผลของมัน ตามแนวคิดนี้ถือว่า ผู้นำเป็นผลของบุคลิกภาพ ผู้นำจะต้องมีบุคลิกภาพและลักษณะพิเศษแตกต่างจากคนอื่นเป็นที่น่ายกย่อง นำให้ความร่วมมือ

3. การเป็นผู้นำ คือศิลปะของการทำให้เกิดความยินยอม ตามแนวคิดของกลุ่มนี้ ถือว่าการเป็นผู้นำเป็นศิลปะของผู้นำที่จะทำให้ผู้ตามยินยอมให้ความร่วมมือ เชื่อฟัง ยกย่อง และมีความจงรักภักดี และเป็นศิลปะที่จะทำให้ผู้อื่นกระทำการที่ผู้นำต้องการ

4. การเป็นผู้นำ คือการใช้อิทธิพล (Exercise of influence) ตามแนวคิดนี้ถือว่า การเป็นผู้นำ คือการมีอิทธิพลเหนือคนอื่น และให้คนอื่นปฏิบัติตาม เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย มีอิทธิพลต่อกิจกรรมของกลุ่มในความพยายามที่จะสร้างจุดมุ่งหมาย และทำให้บรรลุจุดมุ่งหมาย การมีอิทธิพลเหนือคนอื่นในที่นี้ไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจบังคับหรือข่มขู่

5. การเป็นผู้นำ คือการกระทำหรือพฤติกรรม กลุ่มนี้พยายามนิยามการเป็นผู้นำในรูปของการกระทำหรือพฤติกรรม เช่น ถือว่าการเป็นผู้นำคือพฤติกรรมของกลุ่มของบุคคลขณะทำกิจกรรมกลุ่มประสานงานการทำงานของกลุ่ม ซึ่งอาจเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน การยกย่องหรือคำนิชมสมาชิก การแสดงความสนใจในสวัสดิการของสมาชิก

6. การเป็นผู้นำคือรูปแบบของการเกลี้ยกล่อม (Persuasion) แนวคิดนี้เชื่อว่าการเป็นผู้นำเป็นศิลปะในการเกลี้ยกล่อมบุคคลให้ร่วมมือในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป็นการเกลี้ยกล่อมให้คนอื่นทำตาม มิใช่การข่มขู่ บังคับ หรือใช้อำนาจ

7. การเป็นผู้นำคือความสัมพันธ์ของพลังอำนาจ (Power relation) กลุ่มนี้ให้แนวคิดว่าการเป็นผู้นำก็คือ ความแตกต่างของพลังอำนาจระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ผู้นำยอมใช้พลังอำนาจทางหนึ่งทางใดให้ผู้ตามปฏิบัติตาม

8. การเป็นผู้นำเครื่องมือเพื่อการบรรลุจุดประสงค์ แนวคิดของกลุ่มนี้เชื่อว่า การเป็นผู้นำเป็นเครื่องมือที่มีค่าอย่างหนึ่งในการทำให้กลุ่มได้บรรลุจุดมุ่งหมายและทำให้สมาชิกมีความพึงพอใจ ผู้นำจะต้องจัดสถานการณ์ในการทำงานโดยประหยัด ทั้งการลงทุนและเวลา และหาวิธีการที่จะสนองความต้องการของสมาชิก

9. การเป็นผู้นำคือผลของการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) การเป็นผู้นำมิใช่สาเหตุหรือการควบคุม แต่เป็นผลของการกระทำของกลุ่ม การเป็นผู้นำเป็นกระบวนการที่บุคคลกระตุ้นซึ่งกันและกัน มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การเป็นผู้นำจึงเป็นผลของปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่ม

10. การเป็นผู้นำคือความแตกต่างของบทบาทในสังคมใด ๆ สมาชิกแต่ละคน มีบทบาทหน้าที่ต่างกัน ผู้บังคับบัญชาจะต้องแสดงบทบาทของผู้นำ ซึ่งแตกต่างจากบทบาทของผู้ตาม ตามแนวคิดนี้ เน้นให้เห็นว่าผู้นำจะต้องมีบทบาทอย่างไรบ้าง

11. การเป็นผู้นำคือมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน การเป็นผู้นำมิใช่การมีตำแหน่งหน้าที่โดยไม่กระตือรือร้น แต่การเป็นผู้นำเป็นกระบวนการที่ต้องการคิดริเริ่มและหาทางรักษากิจการที่ปฏิบัติ การกิจที่สำคัญของผู้นำตามความคิดนี้ก็คือ ต้องมีความริเริ่มทั้งความคิดและการกระทำ ช่วยบำรุงรักษาโครงสร้าง ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์เพื่อที่จะบรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้

คุนต์และโดเนลล์ (Koontz and Donnell 1976 : 517 – 518) ได้ให้ความหมายของคำว่า ผู้นำ หมายถึง การมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามในอันที่จะบรรลุถึงจุดประสงค์ขององค์การร่วมกัน การเป็นผู้นำเป็นวิธีการของการตัดสินใจสั่งการ เพื่อให้กลุ่มได้บรรลุจุดประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ขณะเดียวกันผู้นำก็ไม่เสียเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตัวเอง นอกจากนี้ยังได้ให้แนวคิดที่นิยมการจะเป็นผู้นำไว้ 5 วิธี ดังนี้

1. ทำให้สมาชิกของกลุ่มมุ่งความสนใจไปที่คนบางคน และเอาบุคคลนั้นเป็นศูนย์กลางของกิจกรรม
2. บุคคลที่มีความสามารถและชี้แนะสมาชิกของกลุ่มไปให้สู่จุดหมายปลายทางได้
3. บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกของกลุ่มให้เป็นหัวหน้าผู้แทนกลุ่ม
4. บุคคลที่สามารถนำกลุ่มไปในทางที่กลุ่มและองค์การต้องการ
5. บุคคลที่มีคุณสมบัติเฉพาะอย่างของความเป็นผู้นำ

กล่าวสรุปได้ว่า ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีบุคลิกลักษณะคุณสมบัติเด่นกว่าผู้อื่นในกลุ่มและมีอิทธิพลมากกว่าบุคคลอื่น ๆ ในหน่วยงาน ทั้งสามารถสร้างความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดขึ้นแก่หน่วยงานนั้น ๆ ได้ ซึ่งผู้นำมีอิทธิพลและอำนาจสามารถบังคับบัญชาบุคคลในกลุ่มให้ปฏิบัติตามจนบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

3.4 ทฤษฎีการแพร่กระจาย (Diffusion Theory)

ในทฤษฎีนี้ นักวิชาการกล่าวไว้ดังนี้

แดลเนียล เกลินเนอร์ (อ้างใน นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2526 : 88) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการแพร่กระจาย สรุปได้ว่า การแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าไปสู่สังคมด้อยพัฒนา การแพร่กระจายมีลักษณะดังนี้

1. เกิดขึ้นในทุกสังคมที่มีการติดต่อสัมพันธ์กัน
2. เป็นกระบวนการสองทางไปกลับเสมอ
3. เป็นกระบวนการคัดเลือก คือ มีการรับบางอย่างและไม่รับบางอย่าง
4. มีการดัดแปลงเข้ากับสภาพท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเกิดขึ้นเมื่อมีการรับเอานวัตกรรมจากสังคมอื่นมาใช้และ

ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสื่อมวลชน ทฤษฎีการแพร่กระจายช่วยชี้แนะว่า ในการพัฒนาหรือการนำสิ่งใหม่ ๆ มาสู่ชุมชนนั้น ควรผ่านทางกลุ่มผู้นำชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่ชุมชนนั้นให้การยกย่อง

3.5 ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Theory of Social Psychology)

อับราฮัม เอ็ม. มาสโลว์ (Abraham M.Maslow) (อ้างใน ประสพสุข ตีอินทร์, 2531 : 30)

ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Motivation) ของการกระทำของมนุษย์และได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจ ความต้องการเหล่านี้ถูกจัดลำดับขั้นของความต้องการจากน้อยไปหามาก เมื่อความต้องการใดเกิดขึ้นแล้วไม่ได้การบำบัดเพียงพอ ความต้องการเหล่านั้นจะยังคงอยู่และจะเป็นแรงขับที่มีพลังผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมโน้มไปทางที่จะบำบัดความต้องการเหล่านั้นอยู่เสมอ

มาสโลว์ (Maslow) ได้กล่าวถึงความต้องการพื้นฐานที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมมีอยู่ 5 ประการ โดยแยกเป็นระดับ ดังนี้

1. ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological Need)
2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Need)
3. ความต้องการความรัก (Love and Belongingness Need)
4. ความต้องการ การยกย่องนับถือจากคนอื่น หรือมีเกียรติในสังคม (Esteem Need)
5. ความต้องการความตระหนักรู้ตนเอง (Self-Actualization Need) ความต้องการจะแสดงความสามารถของตนให้บังเกิดผลต่อสังคม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ถวิล กัลยาณพิเศษ (2541:47) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท สรุป ได้ว่า 1) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่มีอยู่ ก่อนข้างจำกัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ชุมชนน่าน โขบายของราชการเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ร่วมกับความเชื่อของชุมชนด้านผลเสียของการทำลายทรัพยากร ได้อย่างกลมกลืน 2) การปรับตัวของชุมชน ชุมชนน่าน โขบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาความคิดเห็นของชุมชนได้อย่างสมเหตุผล คณะกรรมการหมู่บ้านตามกฎหมายกำหนด ยังคงมีอยู่และดำเนินงานด้วยดี ชุมชนมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 กลุ่ม โดยอาศัยหลักประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มเป็นหลัก 3) การให้การศึกษาของชุมชนประชาชนในชุมชน มีความกระตือรือร้นและให้การศึกษาแก่เยาวชนมากขึ้น เพราะอิทธิพลของชุมชนใกล้เคียง ชุมชนเห็นความเจริญด้านการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มมากขึ้น ผู้ที่มีการศึกษาสูงสามารถไปประกอบอาชีพที่ถนัด แต่ชุมชน มิได้ละเว้นการศึกษาโดยกระบวนการทางสังคม ที่อาศัยพื้นฐาน ครอบครัว อาศัยระบบเครือข่ายในสังคม อาทิ วัด เป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมกล่อมเกลาจิตใจ ผลลัพธ์ที่ได้รับจากการศึกษาดังกล่าวนั้นมีคุณค่าแก่สังคมสูง โดยไม่เคยปรากฏว่า อาชญากรรมใด ๆ ในชุมชนเลย ใน

ช่วงเวลาที่ผ่านมา 4) การช่วยเหลือหรือการพึ่งตนเอง พื้นฐานแท้จริงเกิดจากการรวมกลุ่มอาชีพ เพราะสามารถพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจได้ แต่ ก็มีได้ประสบความสำเร็จทุกกลุ่มอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มที่ขาดความร่วมมือในการนำผลประโยชน์ของกลุ่มมาพียงฐานะกลุ่มให้ดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มต้องสลายไปพร้อมกับกลุ่มที่มีศักยภาพดีกว่าและ 5) การต่อรองกับชุมชนภายนอกหรือกลุ่มเศรษฐกิจภายนอกชุมชน แต่ก่อนมักปรากฏว่า ชุมชนไม่ได้รับความเป็นธรรมด้านการขายผลิตภัณฑ์ของชุมชน อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองของชุมชนยังมี ข้อคืออยู่บ้าง โดยเฉพาะการไม่สร้างเครือข่ายในสังคม ร่วมกับชุมชนใกล้เคียง เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับสังคมให้มากยิ่งขึ้น สำหรับปัจจัยที่มีผลกระทบต่อพึ่งตนเองของชุมชน นั้น พบว่าวัฒนธรรมของชุมชนในด้านความสัมพันธ์ในชุมชนหรือ การรักษาวัฒนธรรมความเชื่อพื้นฐานมิได้เปลี่ยนแปลงไป เพียงแต่วัฒนธรรมด้านการผลิตหันไปมุ่งเน้นการผลิตเพื่อระบบเศรษฐกิจมากขึ้น โดยสังเกตได้จาก ในระยะหลังรายได้ของประชาชนในชุมชนจะเพิ่มขึ้นและสามารถสร้างฐานะให้แต่ละครอบครัวได้เพิ่มมากขึ้น ส่วนปัจจัยอื่น ๆ อาทิ สภาพแวดล้อมของชุมชนด้านนโยบายของรัฐชุมชนสามารถปฏิบัติตามข้อเสนอแนะได้ทุกประการและการปฏิบัติในส่วนของชุมชนภายใต้ันนโยบายรัฐ ถูกนำไปสนับสนุนให้กระบวนการส่งเสริมการพึ่งตนเองของชุมชนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามความสามารถพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพของชุมชนขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำท้องถิ่น โดยการชักนำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและพัฒนาด้วยความสำนึกรับผิดชอบของตนเองมิได้เกิดขึ้นจากการบังคับให้ปฏิบัติ

เจน ยินศิริมย์ (2542:32) ได้ศึกษาการจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการของกลุ่มเกษตรกรในการแปรรูปผลผลิตการเกษตรและหาแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตรเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชน ขั้นตอนการศึกษา ประกอบด้วย ศึกษาสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับความต้องการของกลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางในการจัดกิจกรรมแทรกแซงเพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการจัดตั้งและพัฒนา กลุ่ม และพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการแปรรูปผลผลิตการเกษตร กิจกรรมแทรกแซงประกอบด้วย การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การปฏิบัติ และการนิเทศติดตาม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นสตรี จำนวน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านแดง บ้านพราน บ้านตะโนน และบ้านแจนแวน กิ่งอำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า 1. สตรีมีความรู้ความเข้าใจในการจัดตั้งและพัฒนา กลุ่มดีขึ้น มีความรู้ความเข้าใจ ในการแปรรูปผลผลิตการเกษตรดีขึ้น ภายหลังได้จัดกิจกรรมแทรกแซงแล้ว 2. กลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตร ได้ขยายเครือข่ายไปหมู่บ้านใกล้เคียงเพิ่มขึ้นอีก 3 หมู่บ้าน สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมแทรกแซงตามแนวทางการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปปรับใช้ เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจของกลุ่มสตรีได้

สมเกียรติ พิทักษ์กมลพร (2543:19-20) การศึกษาศักยภาพในการพึ่งตนเองเชิงเศรษฐกิจของชุมชนปทุมอโศก ต.พระปะ โทน อ.เมือง จ.นครปฐม พบว่า ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเกิดขึ้น

ภายใต้เงื่อนไขของการก่อตั้งชุมชน ตามแนวคิดทางศาสนา ซึ่งแนวคิดที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ในการดำเนินชีวิตและระบบ เศรษฐกิจของชุมชนที่สำคัญคือ หลักบุญนิยม โดยมีปัจจัยที่ส่งเสริมศักยภาพของการพึ่งตนเอง ที่สำคัญ คือ เงื่อนไข และปัจจัยเฉพาะตัวของชุมชน ได้แก่ แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ทางศาสนา และการมีเครือข่ายของชาวโศกเชื่อมโยกันอยู่ ศักยภาพการพึ่งตนเองในเชิงเศรษฐกิจของชุมชน ใช้เกณฑ์ในการพิจารณา 2 เกณฑ์ คือ เกณฑ์ทางการเงิน และเกณฑ์เรื่องสัดส่วนการพึ่งตนเองของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งพบว่า ในแง่การเงิน ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางการเงินได้ เพราะมีระบบการหมุนเวียนเงินที่ดี ในแง่สัดส่วนการพึ่งตนเองของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จัดว่าชุมชนพึ่งตนเองได้น้อยเพราะมีการใช้วัตถุดิบจากภายนอกชุมชน แต่ในมุมมองของชุมชนเอง เห็นว่าชุมชนนั้นพึ่งตนเองได้ เพราะแหล่งวัตถุดิบภายนอกส่วนใหญ่จะได้จากเครือข่ายชาวโศก ซึ่งไม่ถือเป็นภายนอก สำหรับชุมชน สำหรับศักยภาพของระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองของชุมชนที่เห็นได้ชัด มีหลายประการ ได้แก่ ความสามารถในการหมุนเวียนทางการเงิน การไม่อยู่ภายใต้กลไกตลาด ความสามารถในการกระจายรายได้และสวัสดิการให้สมาชิก การพัฒนาบุคลากรและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และการเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอก การขยายแนวคิดแนวปฏิบัติของชุมชนออกสู่สังคมภายนอกมีโอกาสเป็นไปได้บ้าง เพราะ ชุมชนปฐมโศกมีลักษณะเฉพาะที่สร้างให้เกิดขึ้นทั่วไปพร้อมๆ กัน ได้ยาก 3 ประการ คือ การปฏิบัติตามหลักศาสนา การใช้ระบบสาธารณโภคี และการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน

ฉัตริน บุญเกิด (2545:9) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ตำบลห้วยพระ อำเภอคอนคาญ จังหวัดนครปฐม พบว่า 1) การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ตำบลห้วยพระ แบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ระยะเวลาได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม เป็นการปลูกผักกางมุ้ง ระยะเวลาที่สองได้รับการส่งเสริมจากบริษัทเอกชนในรูปแบบของการปลูกผักนอกมุ้ง ชนิดผักที่เกษตรกรเพาะปลูก ได้แก่ ผักคะน้า กวางตุ้ง และผักบุ้ง 2) การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยีพบว่าเกษตรกรไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในขั้นตอนการเตรียมดิน แต่สามารถพึ่งตนเองได้ในขั้นตอนการเพาะปลูก การบำรุงรักษาผัก การเก็บเกี่ยว การบรรจุภัณฑ์ และการนำภูมิปัญญามาใช้ในการเกษตร การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจพบว่า เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ในทุกด้านในเรื่องของเงินออม แหล่งทุน ผลผลิต และการจัดจำหน่าย การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติดินและน้ำพบว่าเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ การพึ่งตนเองทางจิตใจในระดับครัวเรือน ชุมชนและกลุ่ม พบว่าเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ การพึ่งตนเองทางด้านสังคมในเรื่องความสามัคคีและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พบว่าเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ 3) เงื่อนไขและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรแบ่งเป็น 2 ปัจจัยได้แก่ ปัจจัยภายในคือการรวมกลุ่มของเกษตรกร การบริหารจัดการกลุ่ม สมาชิก ลักษณะของกลุ่ม สิ่งแวดล้อม และสภาพเศรษฐกิจ ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองได้แก่ กระแสการ

บริโภคผักปลอดสารพิษ สังคม สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และระบบตลาด ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาคือ เกษตรกรควรมีการควบคุมคุณภาพ และรูปแบบการเพาะปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษให้มีมาตรฐาน เพื่อที่การดำเนินงานปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษจะเป็นที่ยอมรับ และได้รับความเชื่อถือทั้งผู้บริโภคและตลาดที่รับซื้อ จะนำมาซึ่งความยั่งยืนในการประกอบอาชีพและ สิ่งแวดล้อมต่อไป

กุหลาบ รัตนสังขธรรม และ คณะ (2535:1 – 3) ศึกษาเรื่องการพัฒนาารูปแบบที่เหมาะสมในวิธีดำเนินงานวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานในระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการศึกษารูปแบบการดำเนินงานวางแผนพัฒนาหมู่บ้านทดลอง รูปแบบนั้นและทำการประเมินรูปแบบที่ใช้ทำการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการดำเนินงานวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ส่งผลให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเพิ่มขึ้นมากกว่าก่อนช่วงทดลองใหม่ อย่างมีความสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05ประชาชนในหมู่บ้านทดลองสามารถสำรวจข้อมูล จปฐ. 1 ได้ด้วยตนเองไม่มีปัญหาในการสำรวจและการสำรวจ จปฐ.1 เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านโดยตรง

ชอุณา ก้อนจันทเทศ (2537:1-2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมสร้างตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย พบว่า ร้อยละ 55.5 ของสมาชิกนิคมสร้างตนเองมีความรู้ในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย และปัจจัยที่ผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย คือ อายุ ความรู้ ลักษณะภาวะผู้นำ ความคาดหวังในผลประโยชน์ที่จะได้รับและการติดต่อกับเจ้าหน้าที่

ทรงชัย ดิยานนท์ (2541 : 72-85) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาทัศนะเกษตรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง ด้านอาชีพของเกษตรกร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นหลักร้อยละ 92.0 โดยมีรายได้ 10,001-200,000 บาท และส่วนใหญ่มีอาชีพเสริม คือ การเลี้ยงสัตว์ เกษตรส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพร้อยละ 74.5 และพบว่าเกษตรกรต้องซื้ออาหารมาบริโภค เนื่องจากสามารถผลิตเองได้น้อยร้อยละ 79.8 ความรู้ตามแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงส่วนใหญ่ไม่ได้รับการอบรมบริโภคอาหารที่ปราศจากสารเคมี เช่น การงดใช้สารเคมีซึ่งเป็นการลดต้นทุนการผลิต ด้านความสามัคคีจะทำให้ชุมชนแข็งแรง

พึ่งตนเองได้ ในภาพรวมทัศนะเห็นด้วยมากในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวคิด

เศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัว

อนุพงษ์ วาวงศ์มูล (2542 : 69-102) ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนบทในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท พบว่าโครงการส่งเสริมการใช้น้ำตามทฤษฎีใหม่ สามารถสนองแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ได้ ทั้งในขั้นมีอยู่ - มีกิน และเพิ่มรายได้ - ลดรายจ่าย ทำให้คุณภาพชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ในด้านเศรษฐกิจพบว่า คราวเรือนของสมาชิกในจังหวัดเชียงราย

และแพร่ มีรายได้อันมีผลมาจากการดำเนินกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน สูงกว่า 99,723 บาท ต่อปี ซึ่งเป็นรายได้โดยเฉลี่ยของครัวเรือนในเกษตรในชนบท และในด้านการลดรายจ่ายในครัวเรือนพบว่า สมาชิกได้รับประโยชน์ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม คิดเป็นมูลค่าประมาณปีละ 26,958.89 บาท และ 36,107.39 บาท ตามลำดับ สุดท้าย ด้านสังคม พบว่า ได้สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่องค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นทั้งสามจังหวัด คือ เชียงราย แพร่ ศรีสะเกษ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น สามารถสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

